

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

A1 TÜRKÇE DERSİ UZUN TEZİ

"İNSAN SÖMÜRÜSÜ"

Rehber Öğretmen: Fatma Uğur

Öğrencinin Adı: Nazlı Oya

Soyadı: Sümer

Numarası: D1129101

Ödevin Sözcük Sayısı: 3543

Araştırma Konusu: İrfan Yalçın'ın yapıtlarında insan sömürüsü nasıl yansıtılmıştır?

ÖZ (ABSTRACT):

A1 Türkçe Dersi kapsamında hazırlanan bu tezde İrfan Yalçın'ın Genelevde Yas ve Ölümün Ağzı adlı yapıtlarında insan sömürsü incelenecek; sömürü düzeni yansıttıkları dönemin tarihsel ve sosyolojik özellikleri göz önünde bulundurularak değerlendirilecektir. İnsan sömürsünün ya da ezen ezilen ilişkisinin ilkel dönemin bitişinden bu yana yaşanan bir gerçeklik olduğu düşünülerek tezin giriş bölümünde insan toplumlarının geçirdiği evrelere, toplumsal yapı özelliklerine yer verilecektir. Araştırma sorusunun neden sonuç ilişkisine dayandırılarak ortaya konma sürecinde bu bilgilerden yararlanılacaktır. Genelevde Yas adlı yapıt İstanbul uzamında, kapitalist düzenin masum hayatları egemen kılma sürecinde yaşananları anlattığı; Ölümün Ağzı adlı yapıt da II. Dünya Savaşı yıllarında devletin ekonomik politikasını güvence altına alma sürecinde kır yaşamını konu ettiği için sosyoloji bilgilerine baş vurulacaktır. Genelevde Yas adlı yapıtta sömürüye maruz kalan figürler düzen karşısındaki tutumları nedeniyle ayrı başlıklarda, Ölümün Ağzı adlı yapıtta ise genel başlıkta değerlendirilecektir. Bu yapıtta Mükellefiyet Kanunu gereği çalışmaya gidenler ve bedensel sömürüye uğrayanlar erkekler olsa da dolaylı olarak etkilenen cins olarak kadın sömürsüne de yer verilecektir.

İÇİNDEKİLER

1. Giriş.....	2
2. Genelevde Yas adlı yapıtta sömürülen figürlerin genel özellikleri.....	4
2.1 Sömürü Düzeninde Durumuyla Barışık Olanlar.....	5
2.2 Sömürü Düzeninde Durumuyla Barışık Olmayanlar.....	8
3. Ölümün Ağzı adlı yapıtta sömürülen figürlerin genel özellikleri.....	10
3.1 Sömürü Düzeninden Doğrudan Etkilenenler.....	11
3.2 Sömürü Düzeninden Dolaylı Olarak Etkilenenler.....	12
4. Sonuç.....	15
5. Kaynakça.....	17

1. GİRİŞ

Buzul çağının sona ermesi ve ilk insanın ortaya çıkmasıyla başlayan antropozoik devrin hala sürmekte olduğu bilinmektedir. 2 milyon yıl önce yalnızca temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hareket eden toplumlar, doğanın sunduklarını avcılık ve toplayıcılık gibi eylemlerle hazır alıp tüketen paylaşımcı bir yapıda olmuşlarsa da oradan günümüze kadar gelen ve hala devam eden süreç doğrultusunda ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal yapıları değişikliğe uğramıştır. İlkel komün yaşamında cinsiyete göre görev dağılımı belirlenmiş, erkek fiziksel gücün gerektirdiği avcılık, barınak inşa etme gibi işleri yaparken kadın toplayıcılık, yemek yapma, çocuk bakma gibi görevleri üstlenmiştir. Çocuğu kendi bedeninde var ettiği için kadın cinsine bu görev doğal olarak verilmiştir. Bu düzenin toplumlarında amaç iki cinsiyetten herhangi birini yüceltmek diğerini sömürmek değil, her iki cinsin de yeteneklerine ve bedensel yaratılışlarına uygun işleri paylaşmaktır. Zaman geçtikçe bu paylaşım önce görev dağılımına dönüşmüş daha sonra bu görevler iki cinsin yerine getirmesi gereken zorunluluklar haline almıştır. Paylaşımın ve dolayısıyla dengenin ne zamandan itibaren bozulduğu, cinsiyetler arasında bir eşitsizlik yarattığı bilinmemekle beraber bu dengesizliğin izlerine İlkçağ uygarlıklarında bulunan belgelerde hatta destanlarda bile rastlanmaktadır. O günlerden bu yana uzanan süreçte kadın tüm vasıflarından sıyrılarak yalnızca yemek yapmakla, ev düzenini sağlamakla, kocasına ve çocuklarına hizmet etmekle yükümlü bir varlık haline gelmiştir.

15. ve 16. yüzyıllarda yapılan Coğrafi Keşifler, yeni ticaret yolları bulmanın dışında sömürgecilik sürecini de başlatmıştır. Hemen arkasından buharlı makinenin bulunmasıyla gerçekleşen Sanayi Devrimi hızlı, ucuz ve seri üretmesinin bir sonucu olarak fabrika sahipleri daha fazla hammaddeye, iş gücüne ve daha geniş bir pazara ihtiyaç duymuştur. Keşfedilen yeni dünyadaki ürünler, zenginlikler fabrikalara hammadde olmuş, bölge yerlileri ise cinsiyet ayrımı yapmaksızın fabrikalarda ucuz emek kaynağı olarak kullanılmış,

hammaddesi kullanılan bölge ise fabrikalarda üretilen mal için açık pazar haline getirilmiştir. hem bölgenin zenginlikleri hem de insanları bedenen ve maddi bakımdan sömürülmüştür. Bu süreç boyunca erkek işçilerin yerine daha ucuz çalıştıkları için kadınlar ve çocuklar tercih edilmiştir.

Batı'da ilk adımları Rönesans öncesine dayalı olan kapitalizm, sermaye yoğunlaşmasıyla kimlik kazanmış; loncalar çirak sayısını düşürdüğü için ucuz iş gücü doğmuştur. Kapitalist iş adamları düşük masrafla olabildiğince çok sayıda ucuz iş gücüne sahip olmaya çalışmış, kadınlara da üretimin yolu açılmıştır. Kitlesele olarak emek pazarına sürülen insanlar mesken tuttıkları kentlerde açlığa, sefalete mahkum edilmişlerdir. Avrupa'nın büyüyen sermayesinde kadın sömürüsünün payı azımsanamayacak bir orandadır.

İnsan/kadın sömürüsü, kadını meta olarak görme eğilimine genel insanlık tarihinin her toplum biçiminde rastlanmıştır. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte adım adım ilerleyen ulusal sermayenin var oluşu sürecinde zamanı farklı olmak üzere Batı'nın kaderine koşut bir durum yaşanmıştır. İstanbul göç dalgasıyla büyümüş, fabrikalar üretimin merkezi olurken insan sömürüsü de kaçınılmaz olmuştur. Kadın, beden sömürüsünde en kolay başvurulmuş cins olduğu için insanlığın kötü bir kaderi olarak bu kadınlar cinselliğinin öğütüldüğü mekanlarda çalışmak zorunda kalmışlardır. Bu dönemde eş zamanlı olarak Anadolu'nun maden kaynaklarında İkinci Dünya Savaşı'nın getireceği kıtlık durumuna karşı önlem olması açısından devletin vatandaşa yönelik çıkarmış olduğu çalışma yasasıyla erkek cinsi de bedensel sömürüyle karşı karşıya kalmıştır.

Bu sosyal gerçeklik yazın dünyasını da beslemiş; realist yazarlar ayna tuttıkları bu insanlık dışı durumları yazınsal gerçekliğe aktarmışlardır. Bu tezde İstanbul'da çaresizlik içinde kıvranan bir avuç kadının beden sömürüsü İrfan Yalçın'ın "Genelevde Yas" adlı romanında; yazınsal gerçekliğe fazla yansımamış olan işçi mükellefiyeti konusu ise "Ölümün Ağzı" romanında işlenmiştir. İnsan

sömürsünün irdelendiği bu çalışmada, genelev kadınlarının ve Anadolu'nun cahil, yoksul, çaresiz erkeklerinin, dolayısıyla bu erkeklerin ev içi paylaşımlarını yaşadıkları her yaşta kadının insanlık dışı koşullarda sömürülmesi, sözü edilen romanlar üzerinden değerlendirilecektir.

2. Genelevde Yas adlı yapıtta sömürülen figürlerin genel özellikleri

Yazar "Genelevde Yas" adlı romanında İstanbul'daki fakir ve pis mahallelerden birinde işletilen, "14 numara" adıyla anılan genelev kadınlarının günlük yaşamlarından kesitler sunmaktadır. Genelev çalışanlarının 14 numarada çalışmaya başlamadan önceki hayatlarına dair hiçbir bilgi verilmemiş tüm kadınlar lakaplarıyla betimlenmiştir; fakat hepsinin ortak özelliği hiç eğitim görmemiş olmaları ya da yalnızca okuma yazma bilecek kadar okula gitmiş olmalarıdır. Kadınları birbirlerine bağlayan diğer bir ortak nokta ise hepsinin hayatta tek başlarına olmaları, güvenilecek, manevi destek alınacak bir kişi arayışında olmalarıdır. Yaptıkları iş dolayısıyla toplumdan saygı görmeyen, doğal olarak ötekileştirilen bu kadınlar öz saygılarını yeniden kazanabilmek için başkalarının onlara saygı duyması ihtiyacındadırlar. 14 numara'da çalışan, en güçlü, hatta ortaokula kadar okuyabildiği için en zeki kabul edilen Neptun bile böyle bir arayış içindedir.

Gerçek isimleri yerine seçtikleri adlarla betimlenen kadınların yaptıkları işle ve yaşamlarını sürdürdükleri ortama tezat olarak doğallığı, saflığı simgelemesi; Yunan mitolojisinde erdem ve ahlakı temsil eden tanrıçaların isimlerini kullanılması, yazarın figürleri yaptıkları işle değerlendirmek istememesinin kanıtıdır: *"Ne güzel adlarınız var sizin böyle be? Hiç düşünmemiştim şimdiye kadar... Mualla... Artemis... Bahar... Nil... Hah, hah, hah, ha... Sahici adlarınız neydi, onları diyin bakalım?.." (Yalçın, 25)*

Kadının bedeni üzerinden kazanç sağlayan ve kadını bir meta konumuna indirgeyen, küçük bir sömürge işletmesi olan genelevde, bazı çalışanları zaman içinde yozlaşmış, sömürü düzeninde kişilikleri erimiş, sömürüye karşı kayıtsız kalmışlardır. Çalışan kadınların diğer bir kısmı ise çalışma zorunlulukları olduğu için geçen süreçte genelevdeki düzene karşı çıkmamışlardır.

Yapıtta, genelev çalışanları, sömürü düzenini kabullenemeyenler ve kabullenenler biçiminde iki bölümde değerlendirilebilir. Bunların ortak özelliği, içinde buldukları düzeni değiştirememeleridir; ancak genelev kadınları, içten içe durumlarını sorgulamışlar ve içinde buldukları gerçeklikten, ikinci bir dünya; bir iç gerçeklik yaratarak sıyrılmayı savunmayı, seçmişlerdir.

2.1. Sömürü düzeninde durumuyla barışık olanlar:

Yapıtta sömürü düzeninin varlığını kanıtlayan en önemli gerçeklik "yiyici" biçiminde nitelendirilen insanların söz konusu olmasıdır. 14 numara'da çalışan ve düzenle uyumlulaşan kadınlar arasında "yiyici"ye sahip olmak bir statü belirtisi olarak alınabilir. "Yiyici" genelevdeki kadınlardan birini sahiplenip ondan istediği zamanda ve miktarda haraç kesen erkeklere romanda verilen addır. Genelev çalışanı "yiyici"sine kocası gözüyle bakmakta, kendisini de onun karısı yerine koymaktadır: "*14 numarada bir kıza askıntı olmuşsun. Parasını yiyormuşsun. Karın o mu, ben miyim?*" (Yalçın, 11) Türk aile yapısında, örf ve geleneklere göre evi geçindirmek, karısına bakmakla yükümlü olan kocayken, kadın cinselliğine dayalı sömürü düzeninde kocasını yani yiyicisini 'beslemek' kadının görevidir. Yine de bu sahte "karı-koca" olma durumu genelev kadınları tarafından tercih edilir. Roman gerçekliğinde figürlerin psikolojik olarak aile kurma, 'namuslu' yaşama gibi isteklerini bastırmaya yardımcı olan bu duygu aynı zamanda kadınlarda bir erkek tarafından korunduğu, kollandığı

illüzyonunu uyandırmaktadır: *"Yapar mı senin yiyicin de böylesini? Benle gezerken, bakmaya görsün biri şöyle... Çiğköfte gibi yoğururdu alimallah..."* (Yalçın, 39)

Sömürü düzeniyle uyumlulaşanlar için bu durum öylesine doğaldır ki odak kadın figürlerden olan Yaprak'ın, yiyicisi Arap söylemese bile ona para vermesi, Arap'ın güvenilir birisi olmadığını bilmesine rağmen evlenecekleri yalanına inanması sömürü düzenini ne kadar içselleştirdiğinin bir göstergesidir. Yaprak'ın hem madden hem de bedenen sömürülürken; fakat çiçeğe bir de kuşlara tutkun olması, doğayı sevmesi, bulunduğu ortamın acımasızlığına, pisliğine ve yaşanan tüm olumsuzluklara karşın ruhunun masumiyetini koruduğunu kanıtlar: *"Tanımayan, bilmeyen, orospu olabileceğine inanmazdı."* (Yalçın,17)

14 numara'da çalışan bir başka kadın, Mualla ise gerçek bir "yiyici"si olmadığı, dolayısıyla onu 'koruyup kollayan bir koca' eksikliği duyduğu için kendisine Amerika'da yaşayan hayali bir koca yaratmıştır: *"Mualla'nın bir huyu vardı, iş miş olmadı mı, Amerika'daki kocasından söz etmeye başlardı hemen!"* (Yalçın,32) Yaşadığı ortamda bulamadığı sevgiyi ve desteği hayali subay kocasına yazdığı, onun ağzından kendi kendine cevapladığı mektuplarda aramıştır. Öz saygı eksikliği yine burada baş göstermektedir. Hayali kocanın mesleğinin subaylık oluşu rastlantısal değildir. Bu kadar saygı gören hem de başarılarından dolayı yurtdışında bulunan bir kocaya sahip olmak kadının bulunduğu statüyü de konumu ne olursa olsun en üst seviyeye taşıyacaktır: *"Bir keresinde Mualla da gitmişti yanına. Daha önce barlarda çalıştığı için su gibiydi İngilizcesi!"* (Yalçın,32) Mualla da 14 numara'da çalışan diğer kadınlar gibi saygı görmediklerinin ve toplumdaki dışlandıklarının farkındadır. Kendi öz saygısını ayakta tutabilmek için onun sahip olduğu ama diğer insanların saygı duyduğu birisine ihtiyacı vardır. Bu kişi de Amerika'da görevde olan hayali subay kocasıdır: *"Mualla'nın bir huyu vardı İhtiyaçlar piramidinin en üst basamağında bulunan 'toplumdan ilgi ve saygı görme' güdüsü Mualla'da o*

kadar baskındır ki kendi yalanını kendine olabildiğince gerçek kılmak için eski bir subay üniforması bile almıştır. Aklına geldikçe de sandığından çıkarıp diğer çalışanlara göstermektedir: *"Havacı elbisesiydi gösterdiği. Rengi uçmuş, partial bir şeydi. (...) Hayran hayran bakar, durmadan iç geçirir, geçmiş günleri düşünüyor gibi bir tavır takınırdı. (...) Kafasında kurduğu şeyin gerçekliğine öylesine inanmıştı ki, gözleri yaşarırdı çok kez."* (Yalçın, 33)

Düzenle uyumlulaşarak eriyen iki figür ise Zargana ve Hortlak'tır. Zargana çok yaşlandığı ve kötü koşullarda yaşamaktan dolayı sağlığı bozulduğu için "iş yapmayan", parası biten ve gelecek güvencesi olmayan bir kadındır. Hortlak ise genelev sokağının dilencisidir. Her iki figür de düzenle bütünleşen tüm genelev kadınlarının akıbetini temsil etmektedir. Hepsi ya Zargana gibi yaşlılıktan, hastalıktan ve para sıkıntısından ölecektir ya da Hortlak gibi dilenerek yaşayacaklardır: *"Kızlardan bazıları ona acır, bazıları ifrit kesilirdi. (...) Kızanlar tersiydi: Parası pulu olmayanlar, sıfırı tüketmişler... Sonlarını onda görüyorlardı belli ki."* (Yalçın, 21)

Düzenle bütünleşen en belirgin kadın figür ise 14 numaranın sahibi Karasultan'dır. Gençken bu düzenin sömürülen kısmında yer almış, yıllar geçtikçe sömüren tarafa geçmiştir. Kendisi de bir kadın olmasına ve düzenin erkek tarafından kadın bedeninin sömürülmesine dayandığını bilmesine karşılık konumuyla sömürüye zemin hazırlamış ve düzenin devam etmesini sağlamıştır. Romanın sonunda "sermaye"sini kaybetmemek uğruna Yaprak'ın 14 numara'dan ayrılmasını engellemek için Arap'la işbirliği yapmış, yalnız Yaprak'ı yitirmekle kalmamış; onun ölümüne de sebep olmuştur.

2.2. Sömürü düzeninde durumuyla barışık olmayanlar:

Bulduğu düzeni ve yaşadığı hayatı sonuna kadar reddeden, bu durumu değiştirebilmek için para biriktiren tek hayat kadını Neptun'dur. Neptun 14 numara'daki kadınlar arasında ilkokulu bitirmiş, günlük gazeteleri takip eden yurttan olup bitenlerden haberi olan tek kişidir. Okuması, yalnızca okuyarak da olsa sosyal hayatın içine katılıyor oluşu Neptun'u genelevdeki en kültürlü, en mantıklı kişi konumuna sokmaktadır. Neptun etrafında olup biten olayları kendi kurduğu mantık çerçevesinde değerlendirebilen tek kişidir. Diğer kadınların "yiyici"leri kocaları sayıp, onlara para yedirmelerini hazmedememektedir: *"Yiyicisi gelen kız, 'kocacığım kocacığım' diye ortalıkta fır döndükçe (...) 'beyinsiz orospular!' diye söyleniyordu kendi kendine."* (Yalçın,15)

Neptun'un adı, yaptığı eleştirilerden ve günlük gazete takip etmesinden dolayı adı komüniste çıkmıştır. Komünizm insanı maddi ve manevi açıdan sömüren tüm kurumlara ve gerçek kişileri tamamen reddetmesi, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatta tüm insanların eşit olmasını amaçlayan, baskı kurarak insanları kontrol etmeye çalışan devlet otoritesine karşı çıkan bir ideoloji olmasına karşın, Neptun'un gerçek dünyanın küçük bir yansıması olan bedensel ve manevi sömürünün en üst düzeye ulaştığı, hem de Karasultan lakaplı bir kadın tarafından otoritenin sağlandığı bir genelevde çalışmaya devam etmesi yazarın romanın geneline yaydığı ironiye kanıt oluşturmaktadır. Yine de amacı genelevden sonra hayatını devam ettirebilmek için para biriktirmek olduğundan bulunduğu düzenin gerekliliklerini sorgulamadan ya da onlara başkaldırmadan yerine getirmeye çalışmaktadır: *"Ekmek parası kızım! (...) şu katın borcu bitse, tamam ondan sonra. Açacam bi dükkan, gel keyfim gel."* (Yalçın, 90) Neptun'un yaşadığı tüm güçlüklerle rağmen eyleme geçememesinin, hakkında söylenenlere yönelik bir savunmada bulunmayışının altında "kadercilik" yatmaktadır. Muhafif duruşuyla belirgin bir portre çizen Neptun bulunduğu

durumu kabullenememekle beraber edime geçmekte bir bekleyiş ve erteleme süreci yaşamaktadır.

Zorunluluğu olan bir başka hayat kadını ise yalnızca geceleri, 14 numara'da çalışan "Sarhoş Avcısı" lakaplı bir kadındır. Çok yaşlı olmasına rağmen gündüz işinden kazandığı para öksüz ve yetim kalmış torunlarına bakmaya yetmediği için geceleri de hayat kadınlığı yapmaktadır: *"Zengin düşecek değil ya buraya. Nerde acından ölenler var, gelsin bizim sokağa..."* (Yalçın, 90) Yine 14 numara'da çalışan Bahar lakaplı kadının da üç yaşındaki oğluna bakabilmek için hayat kadınlığı yaptığı yazarın satır arasına serpiştirdiği bir ayrıntıdır.

14 numara'ya sonradan katılan Şükriye de, içine düştüğü gerçekliği değiştiremeyeceğinin bilincindedir, bu durumunu dışa "öfke" biçiminde yansıtmaktadır. Sömürülen sınıfa ait olmanın acısını korunmasız aciz ya da yaşlı erkek satıcılardan çıkararak kendi ezilmişliğini başkalarını ezerek çıkarmaya çalışmakta, onların canını acıtmaktadır. Tanrı'yı ise bulunduğu konumun sorumlusu olarak gördüğünden ona kızgındır: *"Eğer Allah olsa, bizim burda işimiz neydi, sabah akşam ona buna bacak açar mıydık?"* (Yalçın, 65) Hareketleri, davranışlarıyla Tanrı'ya meydan okuma ya da onunla inatlaşma halindedir. Buna örnek olarak 14 numara'daki çoğu hayat kadının ramazan ayında çalışmamasına rağmen Şükriye'nin çalışması gösterilebilir.

Figürlerde dikkati çeken en önemli özellik ise sömürü düzenine uymak zorunda bırakılmalarına rağmen kendi çabalarıyla bu döngünün içinden çıkmayışlarıdır. Buldukları konumu hazmedemeyen ve bu durumdan kurtulup normal bir yaşam sürmek isteyen Neptun ve Şükriye'nin şikayet etmeleri ve gelecek hayalleri yalnızca sözdedir. Bu kadınlar genelevden kurtulmak için herhangi bir eylemde bulunmamışlardır. Onların aksine kendini düzende eriten, durumunu

kabullenen Yaprak'ın, onu bu haliyle kabul eden Necmi'yle yeni bir hayata başlama kararının ardından ölümü bile göze alması bulunduğu konumun içinden çıkmak istediğinin kanıtıdır.

3. Ölümün Ağzı adlı yapıtta sömürülen figürlerin genel

özellikleri:

İşçi mükellefiyetinin toplumsal yaşamdaki yansımalarının konu edildiği Ölümün Ağzı adlı yapıtta erkekler, sömürüden doğrudan etkilenirken kadınlar dolaylı olarak etkilenmişlerdir. Mükellefiyet gereği maden ocaklarında çalışmaya mecbur edilen erkeklerin aile içi düzende yaratmış olduğu boşluğu kadınlar gidermeye çalışmış, aynı zamanda kendi cinslerinin payına düşen sorumluluklarını da sürdürmüşlerdir. Bu sömürü, sömürülen taraf olarak odak erkek figürlerden Recep Çavuş ve oğlu Niyazi üzerinden işlenmiştir.

İşçilerin madendeki zorlu yaşam koşullarının yanı sıra köydeki kadınların da yaşamı sıkıntılar içinde geçmektedir. Temel ihtiyaçları karşılayan gıda ve giyim malzemeleri şehirlerde bile güçlükle bulunurken bunların köyde bulunması olanaksızdır. Köydeki kadınların ekonomik özgürlüğü yoktur; onlar köye ne zaman döneceklerini bilemedikleri kocalarının mükellefiyetten aldıkları çok az parayla hem kendilerini hem de ailelerini geçindirmekle yükümlü olmuşlar, artan enflasyondan dolayı paranın alım gücü düştüğü için ihtiyaçları karşılamakta zorlanmışlardır: "*Özel işletmelere geçici el koyma, ithalatta ve iç ticarete azami, ihracatta asgari fiyatları saptama, temel malların vesikayla dağıtılması...*"¹ Şehirlerdeki çekirdek aile yapısının aksine kırsal aile yapısı geniş aileye dayalı olduğundan birinci dereceden akrabaların hepsi aynı evde ya da yan yana evlerde yaşamaktadır. Aile içi nüfusun fazla oluşu da

---

¹ <http://www.politics.ankara.edu.tr/eski/dosyalar/> adlı internet sitesindeki Ahmet Makal'ın tartışma metinlerinden alıntıdır.

'beslenecek boğaz'ların da fazla olması anlamına geldiği için yaşanan çevre, köy yeri bile olsa geçim sıkıntısı ve yoksulluk kendini en yoğun biçimde göstermektedir. Bu şartlar altında kadınlar erkeklerin görevini de üstlenmişler, onların yokluğunda evin düzenini yürütmeye çabalamışlardır: *"Aynı erkek gibidir valla. Ne erkeği, erkekten bile ileridir... Erkek kısmının yapamadığını yapar şöyle..."* (Yalçın, 16) Köydeki erkeklerin bedenleri mükelleflik kanunuyla zorla maden ocaklarında sömürülürken, kadınlar da bu durumdan dolayı da olsa etkilenmiş, otoriter güçler tarafından hem psikolojik hem de bedensel sömürüye maruz kalmışlardır. Erkeklerin olmadığı bir düzende onların boşluğunu da sırtlayan kadınlar umutsuzluk içinde kıvranmışlardır.

3.1. Sömürü Düzeninden Doğrudan Etkilenenler:

Köyde yaşayan genç veya sakat olmayan tüm erkekler, mükellefliğin getirdiği bedensel sömürüye maruz kalmışlardır. Ağır çalışma koşullarında ölenler olmuşsa da sömürünün yansıması en fazla Recep Çavuş ve ailesi üzerinde görülmüştür. Recep Çavuş yaşı elliye yaklaşmış bir maden işçisidir. Hem yıllarca madende çalıştığı hem de yaşı ilerlediği için sağlığı olumsuz etkilenmiş, ocak koşullarında düzenin sorumluları tarafından gördükleri muamele ona daha ağır gelmeye başlamıştır: *"Seninle Hasan'ı bilmem ya, bu mükelleflik yer benim başımı. Dayanamayacam buna ben artık!"* (Yalçın, 11) Yine de Recep Çavuş'u yıldırmayan, ölümüne kadar geçen mükelleflik süresince ona sabretme ve dayanma gücü veren "kaderci" bakışıdır. Bulunduğu konumundan şikayet etmek yerine Tanrı'nın adaletine olan sonsuz güveniyle bu sefil durumun düzelmesini beklemiştir: *"Her bi şey geliyo insanın başına elbet... Ne var ki üzmeycen kendini... Allah verür bi golayını, maraklanma hele hemen!"* (Yalçın, 20) Öte yandan İkinci Dünya Savaşı'nın devam etmesi, Türkiye'nin savaştaki konumunun kırsal kesimde tam olarak bilinmeyişi, işçilerin savaş psikolojisi içinde ayaklanmadan, başkaldırmadan,

mükellefliklerine itiraz etmeden çalışmalarını sağlamıştır; çünkü onlara göre *köy insanı demek eziyet insanı demektir*. Recep Çavuş ve diğer işçilerin eleştirdikleri nokta çalışma saatleri ya da ocak koşulları değil, üstleri tarafından gördükleri insanlık dışı muameledir: *"Bir hayvan, bir eşya kadar bile değerimiz yoktu nedense. Ayağı kırılan bir ocak katırı, yiten bir kazma, bizlerin ölümünden daha çok üzerdi başımızdakileri. Çünkü, ocakta çalışan katır az bulunuyordu. Kazma, kürek belli sayıdaydı. Ama bize gelince, karıncalar kadar çoktuk biz!" (Yalçın, 8)*

Recep Çavuş'un oğulları Hasan ve Niyazi sömürülmeye karşı iki farklı duruşu temsil etmektedir. Babaları, göçük altında kalıp kurtarma ekiplerinin olaya iki gün sonra müdahale ettiği için oksijen yetersizliğinden ölünce, kanunlarla korunan sömürü düzenine karşı duramayacaklarını bildiklerinden ilkin her ikisi de köye kaçmışlardır. Jandarmalar tarafından yakalanıp yeniden maden ocağına götürüldükten sonra Hasan, Recep Çavuş gibi "kader"ine razı olmuş, mükellefliğin getirdiği tüm sonuçları kabullenmek üzere çalışmaya devam etmiştir. Niyazi ise sömürü düzeninde babası gibi erimeye karşı durmuş; ama birey olarak bu tutumunun kendine ve diğer işçilere bir yarar sağlamayacağını ayırımında olduğundan yine kaçarak köyde saklanmayı tercih etmiştir: "Gurtuldu bubam... İnsanoğlu şu dünyaya geleli, böyle çile görmemiştir belki de..."

3.2. Sömürü düzeninden dolayı olarak etkilenenler:

Kurgu boyunca kadın figürlerin isimleri özellikle belirtilmese de tüm kadınların sömürüye bir şekilde maruz kaldığı, otoriteye dirense de direnme de düzende yitip gitmeye mahkum oldukları bir gerçeği görülmektedir. Niyazi'nin mükellefiyetten kaçmasının faturası karısı Emine'ye kesilmiştir. Herkesin gözü önünde Emine'yi kaçırın jandarmalara kimse engel olamamıştır; çünkü tüm köy halkı baskı, dayak ve mükellef olma korkusuyla sindirilmiştir. Anadolu

köylüsü sesini çıkarma gücü olmadığı gibi bilgisiz de olduğu için koşullara direnme seçeneğini kullanmamıştır. Bir diğer neden ise bu durumun artık alışılmış, kanıksanmış bir durum haline geliştir: *"Siz saklıyorsunuz, siz barındırılıyorsunuz erkeklerinizi deyip, alıp alıp götürüyorlar garıları, kızları... Irz namus beş paralık oldu artık..." (Yalçın, 104)* Burada sosyal sorun insanların önüne bir kader gibi konulmuştur.

Köydeki herkesin hatta kendi kocası Recep Çavuş'un bile "Ana" dediği Anşa, evi çekip çeviren, ailenin sorumluluğunu üstlenen kişidir. Niyazi, Hasan ve Recep Çavuş madende yaşam savaşı verirken o da, otoriteye karşı çıkmadan kendi halinde ailesini doyurmaya, onların güvende olmalarını sağlamaya çalışmıştır. Kaçırılan kızlar, gelinler belli bir zaman sonra geri getirilse de gelini Emine'nin dönmeysi "Ana"nın sömüren otoriteye karşı savaşıma zorunluluğunun farkına varmasını sağlamıştır. Yine de kanunun üstünlüğünü kabul etmiş olan bu kadın öncelikle hakkını kanuni yollardan aramaya çalışmış, çeşitli ilçelerdeki jandarma komutanlarıyla görüşmeye gitmiştir: *"Her bi şeyi anlatırım olduğu gibi... '(...) Madem hükümet adamısın ganun adamısın, bul benim gelinimi!' derim." (Yalçın, 115)*

Köydekilerin yaşamlarını idame ettirirken karşılaştıkları bir diğer zorluk ise adaletin sağlanamayışı, kadınların, çocukların, yaşlı ve sakatların can ve namus güvenliği kalmayıdır. En çok güvenilmesi gereken, adalet ve düzeni temsil eden jandarmalar üstlendikleri görevlerini yapmak yerine halkta korku ve nefret oluşturmuş, güvensizlik yaratmıştır: *"Neyçün bağırip çağırmıyosun candarmaysan, ya? Neyçün kakalamıyosun beni? Böyle candarma mı olurmuş senin gibi?" (Yalçın, 128)* Mükelleflikten kaçanların da 'dişe diş göze göz' anlayışıyla, ceza olsun diye karıları jandarma tarafından kaçırılıp tecavüz edilmiş, köyde tam bir kaos ve güvensizlik ortamı oluşmuş, bu duruma karşı konulamamıştır; çünkü kadınların toplanıp örgütlenmekten çok evdeki çocuğa, sakata ya da yaşlıya bakmak gibi birincil yükümlülükleri vardır. Bu yüzden hepsi düzende eriyerek erkekler gibi otorite tarafından bedensel sömürüye

maruz bırakılmış, karşı durmaya çalışanlar da bireysel çabalarının faydadan çok kayıplara yol açtığı için durumlarını kabullenmek zorunda kalmışlardır.

Sömürünün doğrudan yaşandığı, savaş görmüş toplumlarda bozuk düzen sorgulanmadan kabul görür. Özellikle kadınlar, adalet ve düzenin sağlanamadığı bir ortamda, namusları tehlikede de olsa evi çekip çevirmeye, kendi evlerinde düzeni sağlamaya çalıştıklarından inanca en çok sığınan kesimdir. Yaşananların acımasızlığı, çekilmezliği Tanrı'dan gelmiş bir terbiye, sınav süreci gibi algılanır. Ölümün Ağzı romanında da çaresiz köylüler sınırlı olanaklarda kıvrandıkları için yaşananların bir gün geçip gideceğine inanmışlar, felaketi tüm acımasızlığına karşın kaldıracakları yoluna gitmişlerdir. Bu anlayış ve bakış yaşanan şiddete başka türlü dayanılmadığı için bu bir çözüm gibi görünür. Ellerinden bir şey gelmediği için her şeyi yaratan ve kontrol eden Tanrı'nın, duruma mutlaka müdahale edeceğine, haksızlık, yolsuzluk yapanları, adaletsiz davrananları mutlaka cezalandıracağına inanmak yoksul yaşamlarını anlamlı kılmaktadır.

Recep Çavuş'un ölümü sömürü düzenine uyum sağlama çabalarının beyhude olduğunu oğulları Niyazi ve Hasan'a göstermiş; ama onlar başlarındaki otoriteye karşı da tek başlarına direnemeyeceklerini bildikleri için düzenden kaçmayı tercih etmişlerdir. Mükellefiyetten kaçmak otoriteye karşı bir duruşu simgelese bile bu durum Niyazi ve Hasan'ın düzende erimesini engelleyememiştir. Hasan yakalandıktan sonra madende çalışmaya devam etmiş, Niyazi yeniden kaçsa da ne yazık ki jandarmalar tarafından bulunup öldürülmüştür: *"Niyazi de mi girdi ölümün ağzına yoğsa? O uşamı da yedi yuttu ecel?" (Yalçın, 156)*

Ana otoritenin koyduğu kuralları sayan yanı sıra itaatkar tavırlar içindeyken kocası Recep Çavuş'un maden ocağında ölümünden sonra duygusal bir çöküş içinde olmuştur: *"Alıp gelemediniz bubanızın ölüsünü buraya... Oralarda, dağ başlarında godunuz herifimin ölüsünü... Yuf size... Yuf... Adam olacaksınız bi*

de... Üç ay da geçse, üç yıl da geçse bi gün kendim alıp geleceğim onun kemiklerini ordan..." (Yalçın, 9) Duygu dünyasında yaşadığı sarsıntı nedeniyle otoriteye bakışını değiştirmiş, gelinin ararken isyankar tavırlar içinde . Kendini güvende hissetmeyen köylü tavrı ve otoriteye duyduğu kızgınlıkla maden ocağından kaçan oğlu Niyazi'yi ölümü pahasına da olsa saklama yoluna gitmiştir. Niyazi, sözcük anlamı ve toplumsal anlamda ona atfedilen biçimiyle kurguda sömürü düzeninde eriyip yok olan bir çağrışım yaratması açısından önemlidir.

Yalnız ve yoksul dünyasında sığındığı Tanrı'sına bile isyan edecek duruma gelen Ana, yakarıyla karışık "*Allahım, yok musun?" (Yalçın, 157)* sorusuyla inancın da onları bir yere götürmeyeceğini, hak ve hukuk aramanın boşunalığını yansıtmıştır.

4. SONUÇ

Doğada var olmaya veya tutunmaya çalışan insan doğal yaşamdan ayrıldıktan sonra kendi istedikleri yerine ondan istenenleri yerine getirmeye zorlanmıştır. Hayat, paranın egemen güç olması üzerine biçimlenmiş; ona sahip olanlarla olmayanlar arasında yaşananlar şiddetle tanımlanabilecek değerlendirmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu gerçeklik kültürel olarak sanata yansımış, sanatın muhalif duruşuyla yazınsal gerçeklikte yerini almıştır. Bu durum kendini ifade olanağı bulamayan insanların yaşadıklarının büyük kitlelere ulaştırılması açısından önem kazanmıştır. İrfan Yalçın'ın yayımlandığı yıllarda geniş yankı bulmuş ve ödüle layık görülmüş bu yapıtları küçük insanın dramını yansıtmaları açısından bir belge niteliği taşımaktadır. Genelevde Yas adlı yapıt kadın bedeninin sömürde araç olması, çaresiz bir grup kadının kaderinin birilerinin elinde bulunması açısından değerlendirildiğinde sert ve acımasız bir kader gibi düşünülebilir. Cinselliğin küçük toplumlarda, özellikle kır insanının yaşam algısında, hala namus ölçütü olarak işlem görmesi bu acımasız düzenin

hazırlayıcısıdır. Feodal kültürün hiçbir zaman aşamada terk edilemediği Anadolu'da masum insanların böyle bir kadere sürüklenmesi de bir gerçektir. Çeşitli nedenle bedenleri üzerinde kazandıklarıyla ayakta kalmaya çalışan kadınların ruhlarının, toplumsal yaşamın hazırlayıcıları tarafından sınıflarını geçen çoğunluk kadına göre daha temiz ve masum olabileceği de bu yapıt aracılığıyla işlenmektedir. Yazar aynı açıklıkla diğer yapıtı olan Ölümün Ağzı'nda da ağzı var dili yok köylülerin ölümüne çalışmalarını, gördükleri insanlık dışı yaklaşımlar karşısındaki çaresizliklerini dile getirmiştir. Ulusal güvenliğimiz/ ekonomimiz açısından bir gereklilik üzerine Mükellefiyet Kanunu'yla çalışmak zorunda bırakılmış, eline vurulup lokması alınabilen bu insanlar, yakınlarının asla öğrenemeyecekleri biçimde can vermişlerdir. Hayat, yoksulluk ve sefalet içinde kayıplarını nerede arayacaklarını bilmeyen bu insanların sırtında taşınamayacak bir yük haline gelmiştir. Kurgunun zamansal gerçekliği insanlığın gelişmişliği açısından küçümsenmeyecek bir çizgide yaşanmaktadır. Eşzamanlı düşünüldüğünde gelişmiş dünyaların /toplumların varlığından etkilenen yazar konu seçiminde duyarlı yaklaşmış, sözü edilen kurguları sosyal gerçeklik üzerinden aktarmıştır. Modern/gelişmiş zamanın olanaklarını yaşadığımız günümüzde adı değişmiş olarak yaşanan sömürü düzeni insanlığı tehdit etmeyi sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- ✓ Yalçın, İrfan. Genelevde Yas. İstanbul: Kaynak Yayınları,2004
- ✓ Yalçın, İrfan. Ölümün Ağzı. İstanbul: Gölge Yayınları, 1989
- ✓ 2.dunyasavasi." *Index of /.* Web. 13 Şub. 2010.
<http://lidya.hacettepe.edu.tr/~b0152659/public_html/2_dunyasavasi.htm>.
- ✓ "'Anaerkil- Babaerkil' Toplum ve 'Kan Bağı' -." *TOPLUM VE TARİH - Blogcu.* Web. 13 Şub. 2010. <<http://toplumvetarih.blogcu.com/anaerkil-babaerkil-toplum-ve-kan-bagi/1327054>>.
- ✓ *Ankara.* Web. 13 Şub. 2010.
<<http://www.politics.ankara.edu.tr/eski/dosyalar>>.
- ✓ *Sosyal Bilgiler Dersi BDE.* Web. 02 Şub. 2010.
<<http://sosyalbilgiler.tripod.com>>.